

Özgün Makale (Nitel Araştırma)

Unique Article (Qualitative Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 21.09.2020

Kabul Tarihi – Accepted: 15.11.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Köroğlu, M. A. & Dural, F. N. (2020). Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin deneyimleri ve sosyal hizmet. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20 (1), 1-34.

TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMİŞ SURİYELİ KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYETE İLİŞKİN DENEYİMLERİ VE SOSYAL HİZMET¹

Muhammet Ali Köroğlu²

Fatma Nur Dural³

ÖZET

Suriyeli kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerinin net bir şekilde ayrıldığı ve ataerkil toplum yapısına sahip bir bölgeden Türkiye'ye göç etmiş bireylerdir. Kadınların Suriye'de iken yaşamakta oldukları yaşam biçimi, Suriye iç savaşı sebebiyle Türkiye'ye yaptıkları göç sonrasında da devam etmiştir. Bu çalışma; toplumsal cinsiyete dayalı rol değişimini göç etmiş Suriyeli kadınlar özelinde inceleyen ve toplumsal cinsiyete dayalı rol ve işlevlerin sebep olduğu olumsuzluklar neticesinde sosyal hizmetlere duyulan ihtiyacın ne şekilde olduğunu analiz eden nitel bir araştırmadır.

Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, içerik analizi ile bulgular yorumlanmıştır. Çalışma 20 Suriyeli kadın ile gerçekleştirilmiştir ve yarı yapılandırılmış mülakat formu uygulanmıştır. Katılımcıların her biri araştırmaya gönüllü

¹ Bu makale "Geçici Koruma Statüsü'ne Sahip Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneyimleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları" isimli tezden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü. ORCID: 0000-0001-8593-6139

³ Sosyal Hizmet Uzmanı, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Öğrencisi, e-posta: fatmanurdural@gmail.com (İletişim yazarı). ORCID: 0000-0003-2395-2138

olarak katılım göstermişlerdir. Bu çalışmayla Suriyeli kadınların savaş ve zorlu yaşam koşulları sebebiyle göçe kalkıştıkları, toplumsal cinsiyet bakış açısına göre genellikle kadınların göç sürecinde erkeğin refakatinde göç ediyor olduğu yaygın görüşünün aksine kadınların da mecbur kaldıkları noktada göç kararı alabildikleri, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kültürel bir şekilde hem kendi ülkelerinde hem de Türkiye’de deneyimledikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sosyal hizmetlere başvurulma sebepleri ise genellikle maddi imkansızlıklar nedeniyle olmaktadır. Bu maddi sıkıntılara rağmen kadınların iş yaşamına katılım göstermede çekingen davrandıkları görülmüştür. Bunun sebepleri arasında çok sayıda çocuğa bakmakla yükümlü olmaları ve eşlerin izin vermemesi gibi belirleyici faktörler vardır.

Sonuç olarak kadın, gerek zorunlu göç sürecinde gerekse gönüllü göç sürecinde problemleri en çok deneyimleyen cinsiyettir. İç savaşlar ve kriz, sonuçların her iki biyolojik cinsiyet tarafından da deneyimlendiği olaylardır. Fakat bu durumdan erkeğin cephede savaşması, yaralanması ya da ölmesi sebebiyle en çok kadın etkilenir. Eşlerin ölümü ya da yaralanması sonucu yalnız kalan kadın, sosyal desteği yoksa çocuklarına da yalnız bakım vermek durumunda kalmaktadır. Bu da kadının çoğunlukla “anne”, “eş”, “bakım veren”, “toparlayıcı olan” gibi özelliklerle bağdaştırılmasına neden olur. Bu bağdaştırma kadını sadece özel alan üzerinden tanımlar ve ikincil olarak görülmelerine zemin hazırlar.

Ancak tüm bunlarla birlikte göç sürecinde bu durumun değiştiği, kadının göç sürecinde aktif rol aldığı, “sürüklenen” değil; “karar veren” konumuna da geçebildiği görülmüştür. Kadının haklarını savunabildiği ve tüm baskılanmışlıklarını aldığı hizmetler ve eğitimler sayesinde azaltabildiği görülmüştür

Anahtar Kelimeler: Geçici Koruma Statüsü, sosyal hizmet, göç, toplumsal cinsiyet, kadın

GENDER-RELATED EXPERIENCES WITH SYRIAN WOMEN HAVE MIGRATED TO TURKEY AND SOCIAL WORK

ABSTRACT

Syrian women are immigrants coming from a region where patriarchal customs are dominant and social gender roles are clearly determined. Syrian women have

continued the same lifestyle they were leading in Syria even after they immigrated to Turkey due to the civil war in their homeland. This is a qualitative study that analyses the change in the roles of Syrian immigrant women depending on the social gender and to what extent there is a necessity of the social services emerging due to the problems in the operations and roles depending on social gender.

Qualitative research method was used as the research method, and the findings were interpreted with content analysis. The study was conducted with 20 Syrian women and a structured interview form was applied to the participants. Each of the women participated in the study voluntarily.

In this study, it has been concluded that Syrian women had to immigrate owing to the war and hardships of life, that they could make the decision of immigration in contrast to the notion of social gender that they simply accompanied their male partners, that they had culturally experienced the social gender inequalities both in their home country and Turkey.

The reason for the application to social services is mainly due to financial troubles. Despite the fiscal problems, it has been observed that Syrian women were timid when embarking on business life. There are certain factors like the duty of taking care of too many children and not getting the permission of their spouse.

As a result, women are the most experienced problems during both the forced migration process and the voluntary migration process. Civil wars and crisis are events in which the consequences are experienced by both biological sexes. However, women are the most affected by this situation, due to the man fighting at the front, injuring or dying. A woman who is left alone as a result of the death or injury of her spouses has to give care to her children alone, if she does not have social support. This causes the woman to be mostly associated with characteristics such as "mother", "wife", "caregiver", "gatherer". This association defines women only through the private sphere and sets the stage for them to be seen as secondary.

However, with all these, it has been observed that this situation has changed during the migration process. It was seen that the woman took an active role in the migration process, and she was not 'drifting'; she was also able to move into the position of 'decision maker', defend her rights, and reduce all her oppression through the services and training she received.

Key Words: Temporary protection status, social work, migration, gender, woman

GİRİŞ

Dünya üzerinde yer değiştirmeler tarihin çok eski çağlarından beri devam etmektedir. Yer değiştirmenin literatürdeki karşılığı "göç"tür. Göç, tanımsal olarak belirli bir bölgede yaşayan insanların veya bir insan topluluğunun, bulunduğu yeri çeşitli sebeplerle terk edip başka bir yere yerleşmesi ya da sürekli olarak yer değiştirmesi anlamına gelir (Altıntaş, 2014, s. 253). Bu yer değiştirmelerin birçok sebebi olabilmektedir; doğal afetler, savaş, kıtlık, iç karışıklıklar sebebiyle olabileceği gibi daha iyi bir yaşam arzusu için de olabilir.

Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımında göç etmek tek bir sebebe dayanmamakta; farklı sebeplerle yerinden edilmiş, zorunlu göç etmek durumunda kalmış kişilerin göçlerini de dahil etmektedir. Dünya Göç Raporu'nda 2019 yılı verileri itibariyle 272 milyon uluslararası göçmen olduğu tahmin edilirken; iç göçün daha yaygın olduğuna ve 740 milyondan fazla insanın doğduğu şehirde değil başka bir yerde yaşamaya devam ettiğine dikkat çekilmektedir (IOM-Un Migration, 2020, s. 3). Uluslararası göçmenlerin cinsiyetleri incelendiğinde ise %52'sinin erkek, %48'inin ise kadın olduğu görülmektedir (IOM-Un Migration, 2020). Göç eden insanların neredeyse yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Bu nedenle kadınların bir birey olarak mı göçe karar verdikleri yoksa içinde buldukları durum itibariyle bir erkeğin kararıyla mı bir göç sürecine atıldıkları kadın göçmen/mültecileri, kadın ve göç ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Yapılan göçlerin alt nedenine bakıldığında genellikle erkeklerin iş durumu bulunmaktadır ya da aile ve akrabayı takip etmesi gereken kadın; anne, eş, kız kardeş, çocuk olarak göç sürecinin bağımlı ve ikincil ögesi konumunda kalmaktadır. Uluslararası hukukta dahi kadının göçmenlik statüsü, eş durumuna göre değerlendirilmektedir (Şeker ve Uçan, 2016, s.207). Oysa salt kadın göçünün sebepleri birbirinden farklıdır. Bu sebepler savaşlar, iç çatışmalar gibi bir ülkenin kaderini topyekün değiştirecek olaylar olabileceği gibi bir bireyin yaşamını ve kaderini etkileyecek toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, sosyal ve kültürel ön yargılardan kaynaklanan baskılar, cinsel istismar, şiddet, taciz gibi sadece kadın olmaktan kaynaklanan zulüm ve baskılar da olabilmektedir (Akkaya, 2002, s. 75-77; Odman, 1996, s. 2).

Buđun Orta Dođu űlkeleri olarak bilinen Irak, Afganistan ve Suriye gibi űlkelerde yařanan iç karıřıklıklar tűm dűnyayı etkilemiř haldedir. En bűyűk yankıyı uyandıran ise vatandařlarının űlkeyi kitleler halinde terk etmesiyle Suriye iç krizi olmuřtur. Kitleler halinde Tűrkiye'ye yapılan gű sonucunda űlkemizdeki Suriyelilere "Geçici Koruma Statűsű" verilmiřtir. İçiřleri Bakanlıđı GİGM'nűn verilerine gűre, hali hazırda Geçici Koruma Statűsű'ne kayıtlı Suriyeli sayısı Ekim 2020 itibariyle 3 milyon 624 bin 517'dir. Bu sayının ise 1 milyon 674 bin 170'ini (%46,2) kadınlar oluřturmaktadır (İl Gű İdaresi Genel Műdűrlűđű, 2020). Tűrkiye'deki Suriyeli nűfusun yarısını kadınların oluřturduđu verilerden gűrűlmektedir. Bu kadar bűyűk bir Suriyeli kadın kitlesine sahip olmak toplumsal cinsiyet bađlamında yapılacak olan çalıřmaların gűmenler űzelinde de incelenmesini gerekli kılmaktadır. Gűmenler űzelinde çalıřmalar yapan mesleklerden birisi de sosyal hizmettir.

Sosyal hizmet mesleđi; insan hakları, adalet, űzgűrlűk, eřitlik gibi konuları destekleyen, bizatihi toplum içerisinde adaletli bir sosyal yapının oluřmasını amaçlayan, her bir bireye dođuřtan sahip olunan haklar neticesiyle deđer veren bir meslektir. Sosyal hizmet mesleđinin bu yűnleri gűmen kadınlar űzelinde de travmatik birey ve gruplarla çalıřma açısından son derece űnemlidir. İnsanları bireysel ve çevresel űzellikleriyle birlikte inceleyen sosyal hizmet disiplini, yapılacak uygulamaların içeriđi açısından oldukça zengindir ve gűsűz gruplar için etkilidir.

Toplumsal Cinsiyet ve Alt Kavramları

Toplumsal cinsiyet erkek ve kadınlar arasındaki farklılıklara, bűlűnmelere iřaret eden, sosyal olarak her iki biyolojik cinsiyete de belirli roller veren ve toplumsal iliřkileri bu rollere gűre dűzenleyen, kűltűrel olarak inřa edilmiř normların bűtűnűdűr. Toplumsal cinsiyet, bilinen biyolojik cinsiyet tanımlamasından farklıdır. Biyolojik cinsiyet, kiřinin diři ve erkek oluřuna atıfta bulunurken; cinsiyetin biyoloji harici kullanımı sosyolojik ve kűltűrel kısma atıfta bulunur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kűltűrel ve sosyolojik bir tanımlamaya sahiptir.

Toplumların yařayıř tarzları, kendine űzgű davranıř biçimleri ve hayatı anlamlandırılıřları birbirinden farklı olabilmektedir. Kűltűrel bir yapı içerisinde yařamakta olan insan toplulukları kadınlar ve erkeklerin gűrev ve sorumlulukları konusunda da farklı dűřűnűřlere ve cevaplara sahiptir. Bu farklı dűřűnűřler ve

cevaplar ise cinsiyet kültürünü oluşturmaktadır. Eğer bir toplumda biyolojik cinsiyetlere dayalı bir iş bölümü, bir farklılaşma bulunuyorsa o toplum “cinsiyet kültürü” ne sahip anlamına gelmektedir. Cinsiyet kültürü ise, belirli bir kültürün mensubu olan bireylerin, kadın ve erkeğe atfettiği sorumluluklar ve roller olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2009, s. 215).

Toplumsal Cinsiyet Roller ve Cinsiyet Kültürü

Cinsiyet kültürünün yoğun bir şekilde deneyimlendiği toplumlarda kadın ve erkeğin görev ve sorumlulukları da oldukça farklıdır. Kadın ve erkekler arasındaki yapı farklılıklarının, bütün bir sosyal yaşamı çevreleyecek şekilde ele alınıp, kadınların daha “yumuşak, estetikten anlayan, kırılgan ve ahlaki” olduğu görüşleri ile erkeklerin “politikadan anlayan, ilimle uğraşan, entelektüel” olduğu görüşleri arasında niteliksel bir farklılık söz konusudur. Bu farklılıklar kadınları daha aşağı bir konuma indirger iken erkekleri daha üst konumlara çıkartacak cinstendir. Bu farklılıkların temel sebebi, bireylerin çocukluktan itibaren deneyimledikleri toplumsal cinsiyet rolleridir.

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin gelişim evrelerinde şekillenmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet; erkek ve kadın olmanın gerekliliklerini içeren, toplum ve kültür yoluyla belirlenmiş özellikler olarak adlandırılabilir (Dökmen, 2010, s. 18). Toplumsallaşma sürecindeki erkek ve kadın rolleri, zaman geçtikçe kişilerin uymak zorunda oldukları normlar yani kurallar haline gelmektedir. Rol kavramı sosyolojik bir terim olmakla birlikte, belirli statü ya da toplumsal konumları belirtir, toplumsal beklentileri ortaya koyar ve bu beklentilerin gerçekleşip gerçekleşmemesi sürecini analiz eder (Marshall, 2012, s. 625).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucu yaşanan problemler sonucunda sosyal hizmetlere başvuruda bulunan ve destek bekleyen kadın sayısı oldukça fazladır. Sosyal hizmet, insan onur ve şerefini korumayı amaçlayan, her insanın eşitliğine, değerine saygı gösterilmesi gerektiğini savunan, ulusal ve uluslararası ahlak ve etik kurallarını temsil eden bir meslek olmasından dolayı hak temelli yapılması gereken her müdahalede önemli bir disiplin olarak ortaya çıkmaktadır (Duyan, 2014, s. 7). Bu da sosyal hizmet merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarına farklı rol ve işlevler yüklemektedir. Geçici Koruma Statüsü’nde Türkiye’de ikamet eden Suriyeli kadınlara yapılacak olan her sosyal hizmet müdahalesi, onların güçlenmesini sağlayacaktır.

Sosyal Hizmet ve Göç

Sosyal hizmet evrensel insan haklarını temel alan, insan onur ve değeriinin farkında bir şekilde dezavantajlı birey, grup ve toplumlara müdahaleler gerçekleştiren mesleki bir disiplindir. Bu bağlamda evrenselliğinin bir grubu, etniği, ırkı, topluluğu bütün kültürel normlardan arınmış halde kabul ettiği söylenebilir (Kuçuradi, 2016, s. 72-74).

Sosyal hizmet, insanların tam olarak sosyal işlevselliklerini kaybettikleri noktada ihtiyaç duyulan bir alandır. Sosyal işlevselliğinin kaybolması demek, kişinin toplumda var olamaması anlamına gelmektedir. Birey artık, temel gereksinimlerini karşılayamamaya başlamıştır. Kaybolan sosyal işlevselliği artırmak sosyal hizmetin amaçları arasında bulunmaktadır. Bunun yanında kişilerin hayatlarındaki sorunlarla başa çıkabilmelerini ve bunu atlatabilmelerini sağlamak da sosyal hizmetin amaçları arasındadır. Mesleğinin özgürleştirici ve güçlendirici çalışmalar yaparak bireylerin kaybettikleri sosyal işlevselliklerini geri kazandırmak gibi bir misyonu bulunmaktadır. Sosyal hizmet, dini, ırkı, mensubiyeti ve millet ne olursa olsun insanlara hizmet etme amacı güder ve her insanı aynı derecede onur sahibi olarak değerlendirir (Köroğlu, Ak, & Hatipoğlu, 2015, s. 56). Sosyal hizmet disiplininin yaklaşımları hak temelli yaklaşımlar çerçevesinde şekillenir. Hak temelli yaklaşım, tüm bireylerin hayatı devam ettirebilecek standartta yaşama, hukuk karşısında eşitlik, çalışma ve eşit ücret, düşünce-inanç özgürlüğü gibi haklara sahip olmasını içerir. Hak temelli yaklaşım, yoksulluk, adaletsizlik ve birtakım haklarından mahrum kalmanın insan hakları ihlalinde kaynaklandığı ileri sürmektedir (Zengin & Altındağ, 2016, s. 186-188).

Son yıllarda Türkiye toplumunu en meşgul eden konunun mülteci ve göçmen konusu olduğu görülmektedir. Mülteci ve göçmen grupları bir ülkedeki en dezavantajlı gruplardandır. Çünkü kendi kültürlerine yabancı bir ülkede tutunmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda sosyal hizmet, meslek ve disiplin olarak dezavantajlı gruplara insan onuruna yaraşan bir hizmet sunma arayışındadır. Bu nedenle günümüzün en büyük sosyal sorunlarından biri olan göç, sosyal hizmetin ilgi ve hizmet alanına girmektedir.

Bununla birlikte Suriyeli kadınların yaşadıkları problemlerin çözümünde uluslararası insancılık ile standart insan hakları bağlamında çalışmalar yapılması gerekmektedir. Kadınların düşük benlik saygısı, travma sonrası stres bozuklukları ile kendilerini güçsüz ve korumasız hissetmeleri gibi yaşadıkları sorunlar bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Suriyeli kadınların var olan becerilerinin ortaya çıkarılması ve farkına

varmaları ile göç sonrasına adapte olmaları, problemlerle başa çıkabilmeleri için sosyal hizmet aktiviteleri uygulanmalıdır (Tekindal, 2019, s.21).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, toplumsal cinsiyete dayalı rollerin göç sürecinde yaşamış olduğu değişimleri Geçici Koruma Statüsü 'ne sahip Suriyeli kadınlar özelinde incelemek, göç ederek Türkiye'ye gelmenin toplumsal cinsiyet deneyimleri ve dönüşümlerine ne gibi bir etkisinin olduğunun belirlenmesidir.

Toplumsal cinsiyet rol eşitsizliklerinin Suriyeli kadınların yaşamına olan etkisi ve göç sürecindeki yaşantıları, sosyal hizmet uygulamalarına olan ihtiyaçlarını şekillendirmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleğinin kendi içerisinde barındırmakta olduğu temel insan hakları ilkesiyle Suriyeli kadınlara verecekleri hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygunluğu bu bağlamda önemlidir. Bu çalışmanın bir diğer amacı da göç sürecindeki "kadın" ın durumunun ortaya konulması ve Suriyeli kadınların ne gibi sorunlarla karşılaştıklarının anlaşılması istenmesidir.

Bu amaçla İzmir ilinde ikamet eden Geçici Koruma Statüsü' ne sahip 20 Suriyeli kadın ile görüşülmüştür. 24 kadın ile görüşme yapılmak istenmiş fakat 4 katılımcı belirtilen tarih ve saatte katılım gerçekleştirilememiştir.

Yukarıda belirlenen amaçlar doğrultusunda şu sorulara yanıtlar aranmıştır:

- 1) Suriyeli kadınların göç etme gerekçeleri nelerdir?
- 2) Göç esnasında sadece kadın olmaktan dolayı karşılaştıkları zorluklar nelerdir?
- 3) Göç sonrasında Türkiye'de kadın olmaktan kaynaklanan herhangi bir zorluk yaşamışlar mıdır?
- 4) Suriyeli kadınlar Türkiye'ye tek başlarına mı gelmişlerdir, yoksa bir erkeğin refakatinde mi gelmişlerdir?
 - Bir erkeğin refakatinde gelmiş iseler bu erkek neyi olmaktadır?
 - Birlikte geldikleri bir erkek olmasaydı, tek başlarına göç ederler miydi?
- 5) Suriyeli kadınların Suriye'deki yaşayış biçimleri ile Türkiye'deki yaşayış biçimleri arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar vardır?
- 6) Türkiye ve Suriye'de kadın olmanın anlamı nedir?

- 7) Kadın olmaktan kaynaklı yaşanan sorunların çözümlü için sosyal hizmet merkezine başvurmalarını teşvik eden olmuş mudur? Sosyal hizmet merkezlerinin varlığından nasıl haberdar olmuşlardır?
- 8) Sosyal hizmet merkezlerinde iletişim kurulan uzmanların müracaatçılarının ihtiyaçlarına yönelik müdahaleleri Suriyeli kadınlar tarafından yeterli bulunmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli: Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma insanların içsel dünyasını görebilmek, sırlarını çözebilmek ve derinliklerini keşfedebilmek için geliştirilen bir bilgi üretme yoludur (Özdemir, 2010, s. 326). Nitel araştırma, kanıt bulma peşinde olmayan, yorumlayıcı olan bir araştırma biçimidir. Bu araştırma türünde genellikle katılımcı sayısı az olur ve sonuçların topluma genellemesi yapılamaz (Karataş, 2015, s. 66). Bu nedenle yapılan her nitel çalışma, çalışılan örneklem ile değerlendirilmektedir. Nitel yöntem ile toplumsal cinsiyeti oluşturan dinamiklerin yaşadığı değişimin daha derinlemesine ve gerçeğe yakın bir şekilde ortaya çıkarılacağı düşünölmektedir.

Örneklem: Araştırma örneklemini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Konak Sosyal Hizmet Merkezinden hizmet almış veya almakta olan 20 Suriyeli kadın oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 20 Suriyeli kadın ile görüşölmüş, yarı yapılandırılmış mülakat formu uygulanmıştır. Bu bağlamda katılımcılara 30 soru yöneltilmiştir. Katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katılım göstermişlerdir.

Veri Toplama Süreci: Bu araştırmanın temel amaçları, toplumsal cinsiyete dayalı rollerin göç sürecinde yaşamış olduğu değişimleri Geçici Koruma Statüsü 'ne sahip Suriyeli kadınlar özelinde incelemek ve göç ederek Türkiye'ye gelmenin toplumsal cinsiyet deneyimlerine ne gibi bir etkisinin olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden araştırmada derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmacının amacına uygun olması için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme, görüşme öncesinde katılımcıya sorulacak soruların hazırlanmış olduğu fakat görüşmenin doğal seyrine bağlı olarak katılımcıya merak edilen, gerekli görölen soruların da sorulabildiği bir görüşme tekniğidir. Araştırmacı

böylelikle daha fazla ayrıntıya ulaşma imkanı elde edebilmektedir (Şimşek & Yıldırım, 2013, s. 155).

Katılımcıların Belirlenmesi: Görüşmeler 20 kadınla gerçekleştirilmiş, Türkçe bilmeyen kadınlar ile tercümanlar eşliğinde görüşülmüştür. Araştırmanın amacı ve görüşme raporlarının nerede, ne şekilde kullanılacağı katılımcılarla paylaşılmıştır. Çalışma için alınan etik kurul izni hakkında bilgi verilmiştir. Görüşmeler, Konak Sosyal Hizmet Merkezi Yenişehir Ek Birim toplantı salonunda, dış etkenlere ve uyarılara kapalı bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar sosyal hizmetlerle daha önceden tanışmış ve bağlantı kurmuş kişilerden seçildiği için güven ortamı sağlanması hususunda problemler yaşanmamıştır.

Araştırma soruları katılımcıların sosyodemografik bilgileri, göç kararı alma süreçleri, göç esnasında ve sonrasında yaşananlar ile sosyal hizmet merkezlerinden alınan hizmetlerle ilgili soruları içermektedir.

Araştırmaya katılan her katılımcı ile yüz yüze, bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiş ve her biri ortalama kırk beş dakika sürmüştür. Görüşmelerde kayıt cihazı kullanılmamış, kişilerin ismi belirtilmemiş ve fotoğrafları alınmamıştır. Görüşmeler tercümanlar aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Katılımcıların her biri görüşme sırasına göre rakamlar verilerek sıralanmıştır. Elde edilen veriler yaklaşık 900 dakikalık görüşmeden çıkartılmış ve bilgisayara yazılı olarak aktarılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

KATILIMCILAR	YAŞ	MESLEK	ÇALIŞMA DURUMU	MEDENİ DURUM	EĞİTİM DURUMU
KATILIMCI 1	28	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	LİSE
KATILIMCI 2	40	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	ORTAOKUL
KATILIMCI 3	40	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	ORTAOKUL
KATILIMCI 4	30	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	EVLİ	ORTAOKUL
KATILIMCI 5	22	TERCÜMAN	ÇALIŞIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	LİSE
KATILIMCI 6	34	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	EŞİ VEFAT ETMİŞ	ORTAOKUL
KATILIMCI 7	24	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	EVLİ	ORTAOKUL
KATILIMCI 8	37	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	ORTAOKUL
KATILIMCI 9	23	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	EVLİ	OKUR-YAZAR DEĞİL
KATILIMCI 10	27	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	LİSE
KATILIMCI 11	35	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	EŞİ VEFAT ETMİŞ	İLKOKUL
KATILIMCI 12	36	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	EVLİ	ORTAOKUL
KATILIMCI 13	26	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	EVLİ	ORTAOKUL
KATILIMCI 14	29	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	EVLİ	İLKOKUL
KATILIMCI 15	33	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	EŞİ VEFAT ETMİŞ	İLKOKUL
KATILIMCI 16	26	EV HANIMI	ÇALIŞIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	OKUR-YAZAR DEĞİL
KATILIMCI 17	40	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	İLKOKUL
KATILIMCI 18	35	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	BEKAR (BOŞANMIŞ)	İLKOKUL
KATILIMCI 19	29	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	EVLİ	İLKOKUL
KATILIMCI 20	33	EV HANIMI	ÇALIŞMIYOR	EVLİ	ORTAOKUL

Verilerin Analizi: Bu araştırmada veriler, tümevarımcı analiz yolu ile içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. İçerik analizi var olan problemin objektif ve sistematik bir

şekilde ortaya koymayı hedefler (Koçak & Arun, 2006, s. 22). İçerik analizi sonucunda 3 ana tema belirlenmiştir. Bunlar: *“Tema 1: Suriyeli Kadınların Göç Deneyimlerine Yönelik Bulgular, Tema 2: Toplumsal Cinsiyet Algısının Aile ve Gündelik Yaşama Etkisi, Tema 3: Göç Deneyimi Yaşamış Olan Suriyeli kadınlar ve Sosyal Hizmet İlişkisi”* şeklindedir.

Araştırma bulguları mülakat formlarından elde edilen bilgilerin rahat anlaşılabilmesi için Word programına aktarılmıştır. Mülakatlarda elde edilen verilerin en önemli kısımları incelenmiş ve ayrılmıştır. Veriler detaylı bir şekilde incelenmiş ve tümevarımcı analiz yoluyla belirli kodlar çerçevesinde kategori haline getirilmiştir.

Araştırmaya başlanmadan önce Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan ve araştırmanın yapıldığı İzmir Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü'nden yazılı izin alınmıştır. İzin için öncelikle Ankara Merkez Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yazı yazılmış ve onay alınmıştır.

Geçerlik ve Güvenilirlik: Bu çalışmada geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla katılımcıların vermiş oldukları cevaplar özetlenerek teyit edilmiştir. Böylelikle yanlış ifadelerden, eksik anlatımlardan uzak durulmaya çalışılmıştır.

ANALİZ

Sosyo-demografik Özelliklerle İlgili Bulgular

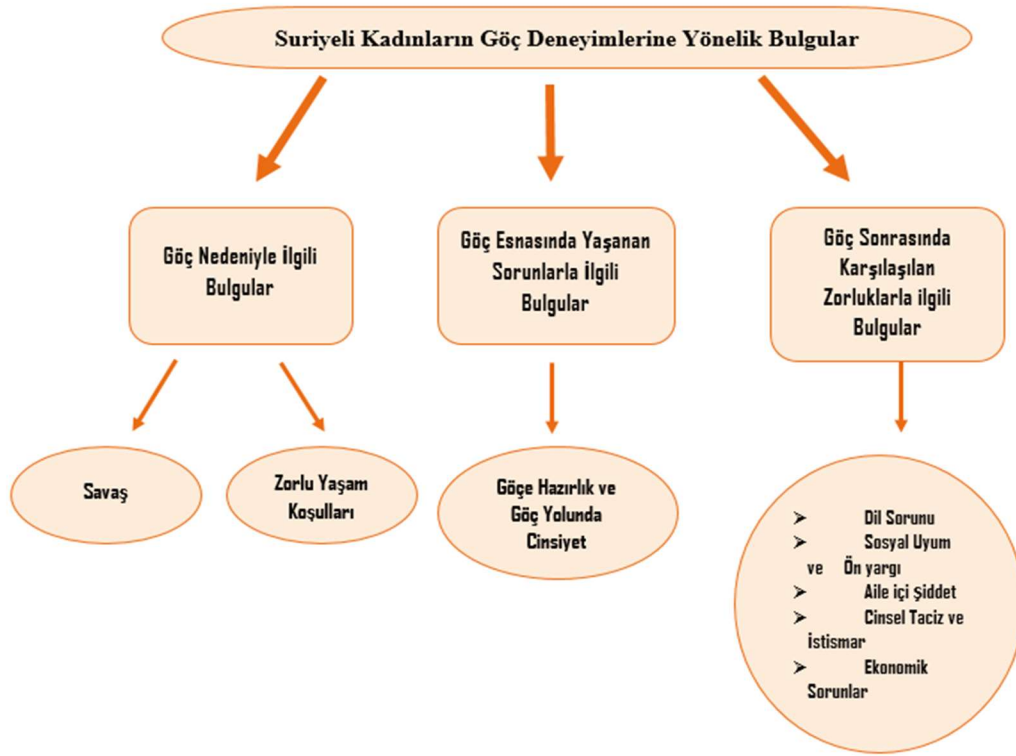
Araştırmaya katılan 20 kadının yaş ortalaması 31.4'tür. Bu kadınlardan 19'u ev hanımıdır. 1 tanesi tercümandır. Kadınların 9'u gelir getirici bir işte çalışmakta, diğer 11'i ise çalışmamaktadır. Kadınların medeni durumuna bakıldığında ise 8'i evli, 9'u bekar-boşanmış, 3'ü ise eşi vefat etmiş kategorisindedir.

Eğitim durumlarına bakıldığında ise, okur-yazar olmayan 2 kişi, ilkökul mezunu olan 6 kişi, ortaokul mezunu olan 9 kişi ve lise mezunu olan 3 kişi bulunmaktadır.

Tema 1: Suriyeli Kadınların Göç Deneyimlerine Yönelik Bulgular

Aşağıda Suriyeli kadınların göç öncesi, göç esnası ve göç sonrasında yaşamış oldukları sorunlara ilişkin kategori tablosu yer almaktadır.

Tablo 1: Suriyeli Kadınların Göç Deneyimlerine Yönelik Bulgular

Göç Nedeniyle İlgili Bulgular

Kadınların göç etme sebeplerini anlayabilmek için "Göç etmeye nasıl karar verdiniz?" sorusu sorulmuştur. Buna göre göç etme sebebi olan temel iki etken savaş, savaşın yaratmış olduğu zorlu yaşam koşullarıdır.

Savaş ve Zorlu Yaşam Koşulları

Görüşme yapılan kadınların tamamı göç sebeplerini bu şekilde açıklamaktadır. Kadınların bir kısmı savaş başladıktan kısa süre sonra Türkiye'ye göç etmişken bir kısmı da yaşam koşullarının iyice zorlaşmasıyla ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Fakat savaş ve zorlu yaşam koşullarıyla birlikte gelen başka sorunlar da göze çarpmaktadır. Aile üyesinden birinin tedavi ihtiyacı, konut ihtiyacı, savaşan gruplardan biri tarafından alıkonulmak ya da daha iyi hayat umuduyla Avrupa'ya geçebilmek gibi nedenler göçe neden olan alt nedenlerdendir. Katılımcıların göç öncesi, göç süreci ve göç sonrasında yaşamış oldukları problemlere verdiği cevaplar bu nedenleri açıkça ortaya koymaktadır:

“ Savaştan dolayı eşimin bacağına şarapnel girdi. Orada tedaviye başlandı. Eşim tedavi olamıyorum Avrupa’ ya gidelim dedi. Eşim ve iki çocuğumla birlikte Türkiye’den Avrupa’ya geçmek için buraya geldik. ” şeklinde cevap vermiştir. Cevaba göre, savaş kişide tedavi ihtiyacı ortaya çıkarmış ve tedavi sebebiyle Avrupa’ya gitmeye karar vermişlerdir. Amaç, Türkiye’yi transit olarak kullanmaktır. Katılımcı 9 ise bu soruya ilişkin; *“İlk eşim bomba koyulan bir arabanın yanından kendi arabasıyla geçerken araba patladı ve öldü. O sırada kızım hamileydim. Doğumdan sonra Türkiye’ ye geldim.”* (K1) şeklinde cevap vermiştir. Ölümlere ve yaralanmalara sebep olan savaş, göç etmenin en temel sebebidir.

Bir başka katılımcı yine K1 gibi kendi ve çocuklarının canlarını kurtarmak, barınacak bir yer bulmak için göç ettiğini ifade etmektedir: *“Evimizin yarısı yıkıldı. Biz de dükkânda yaşamaya başladık. Evin yakınına bomba düştü. Ama bomba rutubetten patlamadı. Eğer patlasaydı kızlarım ölecekti. Korkup göçmeye karar verdik. Beş senedir Türkiye’deyiz. Annem babam da Mersin’de idi göçelim dedik.”* (K4)

Rejim güçleri tarafından alıkonulmak da göçün bir diğer alt sebebidir. Özellikle fişlenmiş bir kişi olmak kişilerin ülke içerisindeki yaşamını zorlaştırmaktadır.

Bu soruya ilişkin bir katılımcı: *“Kocam telefonunu kaybetmişti. Muhalifler numarayı alıp kullanmışlar. Kocamı sen bomba yapmışsın ve benzeri diye suçladılar. Esed güçleri telefonu dinlemiş, eşim altı ay hapistede kaldı. Sonra mahkeme oldu araştırma yapıldı ve eşimin masum olduğu anlaşıldı, serbest kaldı. Ama sonra gözetimde tuttular. Serbest bırakılmasına rağmen imza atmaya gidiyordu. Polislerde ismi vardı. Eşim onların kara listesindeydi. Nerede yakalarlarsa görürlerse dövüyorlardı. Tekrar tekrar hapse atıyorlardı. İfadesini alıyorlardı. Eşim bu yüzden üç kez içeri girdi, çıktı. Bu yüzden çalışamıyordu. Yaşayamıyorduk. Sonra eşim Türkiye’ ye geldi benden bir sene önce fabrikalarda çalıştı, elektrikçi olarak. Sonra da biz gittik. Kızım vardı yanımda, iki yaşındaydı.”* (K10) şeklinde yanıt vermiştir. Bu yanıtta göre, rejim güçleri sürekli olarak belirlediği kişileri takip etmekte ve insanların bağımsız yaşama haklarını elinden almaktadır. Bağımsız yaşayamamak, ev dışına çıkıldığında bir korku ile hareket etmek de kişilerin göç etmesine sebep olmuştur.

Savaşın başlamasıyla ortaya çıkan zorlu yaşam koşulları ise insanları göçe zorlayan bir diğer etkidir. Zorlu yaşam koşulları sebebiyle göç eden kadınların eşleri Suriye’de çalışamaz duruma gelmiştir. Suriye’de çalışma yaşamı içerisinde fazla bulunmayan

kadınlar, eşleri işsiz kaldığında maddi açıdan oldukça zorlanmışlardır. Yiyecek yemek bulamamaya, elektrik ve su olmadan yaşayamamaya başladıklarını, bebeklerini emziremediklerini çünkü yeterli beslenemediklerini, bebeklerine süt dahi alamadıklarını ifade etmişlerdir.

Zorlu yaşamla ilgili olarak bir katılımcı: *“Ben aldım bu göç kararını. İlk eşime çok ısrar ettim. Kız çocuklarım doğdu 2012’ de. Mama yok, süt yok. Harptan dolayı hiçbir şey yoktu. Savaştan önce de eşim fakirdi. Evimiz kiraydı. Savaş başlayınca su ve elektrik de gitti. 2012’de Türkiye’ye göç ettik. Bebeklerime bakamıyorduk. Eşim başta itiraz etti. Para gerekiyordu. Eşim ve ailem Türkiye büyük kayboluruz dedi itiraz etti. Çocuklar için mecbur kaldık. Borç aldık ablamdan kaçakçıya verdik.”* (K14) şeklinde cevap vermiştir.

Yine bir başka katılımcı: *“Benim evime bomba düştü. Eşimin ailesi Türkiye’ye gelmişti. Biz Suriye’de kalmıştık. Bizi götürmediler. Annem ben bir yaşında iken vefat etmişti. Kendi babam bizden önce gitti Türkiye’ye. Babamla aram iyi değil. Burada başka biriyle evli. Bomba düşmeden önce de eşim yiyecek içecek getirmiyordu. Durumumuz çok kötüydü. Kızımın pirinç pişirir yerdik. Yemek yok sayılırdı oğlumu da emziriyordum. Sütüm de yoktu. Bomba düştüğünde eşimin ailesiyle konuştum. Ev yıkıldı dedim. Evin tavanın bir parça düştü. Bir oda yıkıldı. Diğeri kaldı. Eşimin umurunda olmadı. Kaynım Türkiye’den gelip bizi aldı. Etrafa bombalar düşüyordu sürekli.”* (K16) şeklinde kendini ifade etmiştir. Bu ifadeye göre savaşın neden olmuş olduğu tahribatın sadece fiziksel olmadığı, kişilerin hayatlarını tamamen kısıkaç altına aldığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaya başlayan insanlar çareyi başka bir ülkeye göç etmekte bulmuşlardır.

Göç Esnasında Yaşanan Sorunlar

Katılımcılar ile görüşme yapılırken yaşanan sorunların göç esnası ve sonrası olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Katılımcıların göç esnasında cinsiyetten kaynaklı yaşadıkları sorunların neler olduğunu belirlemek için farklı iki soru sorulmuştur. Sonuçları aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır.

Göçe Hazırlık Aşamasında ve Göç Anında Cinsiyetin Rolü

Bu bölümde göç kararını kimin aldığı, kadınların kimlerle birlikte geldikleri, bir erkeğin refakatinde gelip gelmedikleri, ne şekilde ülkeye giriş yaptıkları anlaşılacak istenmiştir. Bununla ilgili olarak "Türkiye'ye tek başınıza mı geldiniz?" sorusu sorulmuştur. Kadınların göç etme kararını eşleriyle birlikte alıp almadıkları, kadının göçe "sürüklenen" ve "kendi iradesi dışında katılım gösteren" bireyler olup olmadıklarını anlamak açısından önemli bir detaydır. Bu açıdan bakıldığında bir katılımcı: *"Kocam önce geldi. İkinci çocuğum bir buçuk aylıkken geldik. Eşimin bacağına şarapnel girmişti. Tedavi için geldik. Kaçak yolla. Yirmi beş kişilik bir grupta geldik. İlk çocuğum bir yıl sekiz aylıktı. İkinci çocuğum bir buçuk aylıktı. Bir erkeğin refakatinde gelmedim. Benimle kimse gelmese de ben gelirdim. Evimize bomba düştü herkes gibi ben de göç ederdim."* (K1) şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı, çocukları ve eşinin tedavi ihtiyacı için göç ettiğini ifade ederken, eşinin kendisinden önce yola çıktığını, kendisinin çocuklarıyla birlikte arkadan gittiğini ve eşi olmadan göçe hazırlandığını ve göç sürecini tamamladığını ifade etmiştir. Yani eşinin olması veya olmaması göç kararına etki edecek bir sebep olarak görülmemektedir. Eve bomba düşmüş olması göç için yeterli bir sebep olarak görülmekte ve bunun için erkeğin kararının beklenmesinin gerek olmadığına işaret etmektedir.

Bir başka katılımcı ise şu sözlerle durumu açıklamaktadır: *"Eşim ve çocuklarımla birlikte geldik. Eşim ne derse o. O gelmeseydi ben de gelemezdim. Kocam ölelim deseydi ölecektik."* (K2). Bu yanıt kadının kendisinin çaresiz hissettiğini ve yanında eşi olmadan bir erkek olmadan hareket edemeyeceğini göstermektedir. Verilen bu cevap eşe bağlılıktan değil daha çok kültürel olarak; erkeğin karar mercii olduğunu gösteren bir cevap niteliğinde görülebilir. Çünkü kendisinin ve çocuklarının kaderini direkt olarak eşe bırakmak kadının karar vermek noktasında geri planda kaldığını göstermektedir.

Bu soruya: *"Çocuklarımla geldim. Eşim ölmüştü. Dört çocuğumla birlikte geldik. Kaçakçıyla geldik. Ben anlaştım kaçakçıyla. On bir senedir hem anneleri hem babalarıym çocuklarımla."* (K6) şeklinde yanıt veren katılımcı 6'nın cümlelerinden, tek başına hayat mücadelesi veren bir kadının göç kararı alma hususunda daha kararlı olduğu görülmektedir. Kendisinin kadın olarak kaçakçıyla anlaşması ve dört çocuğunu birden alarak Türkiye'ye gelmesi bir erkek olmadan göç etmenin mümkün olduğuna işarettir. Bir başka katılımcı olan 9 numara ise eşi olmadan göç edemeyeceğini vurgulamaktadır: *"Ben ve iki çocuğumla geldik kaçakçıyla. Abilerim İzmir'deydi. Onlar*

kaçakçıya parayı ödediler öyle geldim. Eşim hayattayken üç aylığına Gaziantep' e gelmiştik. Sonra eşimin annesi bizi Suriye'ye geri çağırdı. Geri döndük. Bir buçuk sene oturduk Suriye'de sonra eşim öldü. Zaten eşimle göç etmiştik. Geri döndük, eşim istemeseydi gidemezdik. Eşim istedi göç etmeyi çalışmak için.” (K9)

Katılımcı 12 ise eşiyile arasındaki sevgi bağından bahsederek, aile birliğine verdiği önem sebebiyle eşini bırakıp göç etmeyeceğini ifade etmektedir: *“Ailecek göç ettik. Üç çocuk, ben ve kocam. Birlikte karar verdik. Eşim gelmeseydi ben de gelmezdim. Ya hepimiz gelirdik ya da hepimiz kalırdık. Çocuklarımin babası onu neden orda bırakayım. Göçün sebebini hep ekonomik düşünüyorlar. Ama sebep bu değil. Sebep okulların bombalanması. Can güvenliğimizin olmaması.”*

Görüşme yapılan katılımcılardan 11'i bir erkeğin refakatinde (baba, erkek kardeş, amca, eş) göç etmiştir. Kararı veren kişiler erkek bireylerdir ve bu 11 kadın yanlarında herhangi bir erkek olmadan göç edemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Tek başlarına göç edememe sebepleri ise, göç yolunda ve varılan ülkede güvenlik sorunu olabilecek olması, maddi yetersizlik yaşanacağını düşünülmesi, aile bütünlüğünün bozulmasının istenmeyişi, çocukların babasız kalmasının istenmeyişi şeklindedir. Yanlarında bir erkek olmadan göç edemeyeceklerini belirten kadınlar çoğu zaman sınırlı bir sosyal desteğe sahiptirler ve bu sınırlı sosyal destekle toplumdaki uzak bir şekilde yaşamlarını sürdürürler. Bu da onların toplumsal hayata uyumunu zorlaştırır.

Görüşme yapılan katılımcılardan 7'si ise yine bir erkeğin refakatinde göç yoluna çıktığını ifade ederken yanlarında herhangi bir erkek olmasa da göç edebileceklerini ifade etmişlerdir. Yanlarında bir erkek olmadan göç etmeye karar verebilecek olma sebepleri ise, Suriye'nin güvenilir bir ülke olmaktan çıkması, göç yolundaki tehlikelerin Suriye'den daha az tehlikeli olacağını düşünülmesi, aile içerisinde tedavi gereksinimi olan bireyin bulunması, savaş sebebiyle insanların işlerini kaybetmesi, aile içi problemler gibi sebeplerdir.

Görüşme yapılan katılımcılardan 2'si ise göç yoluna kendisi ve çocuklarıyla çıktığını ifade etmiştir. Bunun sebepleri ise kadınların eşlerinin ya önden gitmiş olması ya da Suriye'de iken vefat etmiş olmasıdır.

Mülakata katılan katılımcıların yarısı göç yoluna bir erkek olmadan da çıkabileceklerini hatta çıktıklarını ifade etmektedir. Mecbur kalındığı noktada kadınlar tek başlarına, çocuklarıyla göç edebileceklerini, Suriye'deki güvensiz ortamda kesinlikle kalmak

istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu da göstermektedir ki savaşın yaşandığı bir ortamdan göç etmek cinsiyete göre belirlenmemekte, kişilerin içinde bulunduğu koşullara göre belirlenmektedir.

Göç esnasında yaşanan olumsuzlukların kadın ve erkeği farklı şekillerde etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle göç sürecinde kadın ve erkek olmanın anlamına dair "Göç esnasında kadın olmaktan kaynaklanan herhangi bir sıkıntı yaşadınız mı?" sorusu sorulmuştur. Göç esnasında cinsiyetten dolayı katılımcılardan bazıları problemler yaşadığını ifade etmiş, bazıları ise 'kadın' olmanın kendilerine ayrıcalık getirdiğini belirtmiştir. Bu ayrıcalıklar; göç esnasında kaçakçıların kadınlara yardım etmesi, erkeklere daha fazla iş yaptırmalarıdır. Katılımcı kadınların bazıları ise taciz, hırsızlık, sınır güvenliğinin bazı durumlarda ateş açması, yolculuğun çok yorucu olması gibi olumsuz durumlarla da karşılaşmışlardır. Göç sürecinde biyolojik cinsiyeti kadın olması sebebiyle herhangi bir problemle karşılaşmayan kadın sayısı çoğunluktadır.

Buna rağmen taciz ve tecavüzle karşılaşan kadınlar da mevcuttur. Konuyla ilgili olarak katılımcı 2'nin ifadesi şu şekildedir: *"Herhangi bir olumsuzlukla ve taciz, şiddetle karşılaşmadım. Çok rahat bir şekilde geldik. Halep'ten Türkiye'ye üç günde geldik insan kaçakçısı ile birlikte. Çok yürümedik. Araba ile geldik. Kilis'ten girdik. Direk Antep'e geçtik gece. İkinci gün İzmir'e geldik. Polisler sınır güvenliği bize karşı çok iyiydi. Kapılar açıldı Türkiye'de. Ama bizi kaçakçılar sınıra getirdi. Mağaralardan alt tünellerden geçerek geldik rejimden kaçmak için."*

Bir başka katılımcı ise yaşadığı sorunları şu şekilde açıklamıştır: *"Göç sürecinde sıkıntı ile karşılaşmadım. Halep'ten İdlip'e gittim. İdlip sınırına bir günde geldim. İdlip'te altı ay bekledim. Beş kez denedim Türkiye'ye girmeyi. Altıncı girişimde başarılı oldum. Kaçakçı Antakya'dan bizi soktu. İdlip'ten Antakya'ya on beş saat yürüdük. Kaçakçılar hep yardımcı oldu. Küçük kızımı taşıdılar. Yolculuğun kötü bir yanı yoktu sadece yürümekten çok yorulduk. Türkiye'ye gireceğimiz için kendimizi huzurlu hissediyorduk."* (K3)

Bu çerçevede katılımcı 10'un cevabı şu şekildedir: *"İdlip'ten sınıra girmek için üç kez denedim. Üçüncüde girdim. Antakya'dan girdim. Hristiyan olduğum kimlikte belliydi. Başörtüm vardı bir de. Esad bölgesinden muhaliflerin bölgesine geçmek için yirmi gün uğraştık kaçakçı ile birlikte. Muhaliflerin tarafına geçebilmek için para ödedim. Hama'dan İdlip'e geldik. Yedi saat İdlip'te sınırda bekledim. Sonra tek başıma geçtim"*

sınırdan. Gece onda girdik kabile olarak. Yolculuğun iyi bir tarafı yok. Yanımda erkek yoktu. Tacize uğradım. Kaçakçı dokunmaya çalıştı. Korktum. Bağırırım dedim. Grupla göç ediyorduk. Sonra kaçakçı beni çekti. Jandarma görmesin derken gruptan uzaklaştık. Bana dokununca bağırdım. Uzun mont giymediğim ve yanımda erkek olmadığı için beni daha açık görmüş. Bazıları uzun mont giyiyor ve yüzünü örtüyor. Benim eskiden Hristiyan olduğumu öğrenmiş. Kolayca dokunabileceğini sanmış kıyafetlerim giyimim daha farklı olduğu için yanlış anlaşılıyormuş. Adımdan da farklı biri olduğumu anlamış.”

Katılımcının cevabına göre kendisinin yanında bir erkek bulunmaması ve Hristiyan olması onu açık hedef haline getirmiştir. Kaçakçılarla para karşılığı anlaşılrsa dahi kaçakçılar kadınları taciz ve tecavüz etmekten geri durmamaktadırlar. Bu da kadınların tek başlarına olduklarında korumasız ve çaresiz görülmeleri ile ilgili olabilmektedir. Katılımcının Hristiyan olması ve Müslüman bir isme sahip olmaması ise, kadının “daha ulaşılabilir” görüldüğünü düşündürmektedir.

Katılımcıların 2’si taciz ve cinsel istismarla karşılaşmıştır. Diğer 18 kadının verdiği cevaplara göre ise, sadece “kadın” cinsiyetine sahip olmak kendilerine doğrudan bir dezavantaj getirmemiştir. Kadınların yaşamış olduğu sıkıntılar göç etmenin beraberinde ortaya çıkan olası problemlerdir. Kadınların zaten savunmasız ve hepsinin kadın olmaktan dolayı kötü durumlarla karşılaşacağına dair keskin algılar her Suriyeli kadın veya Suriyeli kadın toplulukları için geçerli değildir. Bu yanlış bir algıdır.

Katılımcıların 7’si yanlarında bir erkek olmadan da göç edebilecekleri, 2’sinin de yanlarında bir erkek olmadan göç ettiği sonuçlarına göre, göç kararı alma ve göç yolculuğu tamamen ataerkil kodların kadını ötekileştirdiği, kadını ikinci sınıf vatandaş haline getirdiği bir süreç değildir. Kadınlar da en az erkekler kadar bu süreçte karar mercii olarak rol oynamaktadır.

Göç Sonrasında Karşılaşılan Zorluklar

Göç süreci tamamlandıktan sonra Suriyeli kadınların Türkiye’ye uyum sürecinde yaşadıkları çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar genel olarak sadece kadın olmaktan kaynaklı sorunlar olmamakla birlikte, sadece kadınlara özgü sebeplerden dolayı da olabilmektedir. Buna yönelik “Türkiye’ye göç ettikten sonra ne gibi zorluklarla karşılaştınız?” sorusu sorulmuştur. Yapılan mülakat sonucunda elde edilen bulgularda

belirlenen 5 önemli sorun karşımıza çıkmaktadır. Bunlar dil sorunu, sosyal uyum ve önyargı, aile içi şiddet, ekonomik sorunlar, cinsel taciz ve istismardır.

Tablo 2: Suriyeli Kadınların Türkiye’de Yaşamış Oldukları Sorunlar

Dil Sorunu Yaşayan Kadın Sayısı	K1, K6, K13, K17, K19
Sosyal Uyum Ve Önyargı ile Karşılaşan Kadın Sayısı	K2, K13, K15, K19
Aile İçinde Şiddetle Karşılaşan Kadın Sayısı	K8, K16, K18
Cinsel Taciz ve İstismar Yaşayan Kadın Sayısı	K1, K5, K14
Ekonomik Sorun Yaşayan Kadın Sayısı	K3, K7, K14, K17

- **Dil Sorunu**

Suriye’den Türkiye’ye geldikten sonra karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi Suriyelilerin Türkçeyi konuşamamalarıdır. Bu problem sadece cinsiyete özgü değil; her iki biyolojik cinsiyete sahip insanları da kapsamaktadır. Türk halkı ile anlaşma noktasında ilk etapta çok sorun yaşayan Suriyeliler, içlerine ve kendilerine dönme eğilimindedirler. Dil öğrenmeye erkek bireyler çalıştıkları ve çocuklar da okula gittikleri için daha hızlı adapte olmuşlardır. Suriye kültür ve geleneklerine göre ev içerisinde bulunması gereken kadınlar ise dil öğrenme açısından çocuklardan ve erkeklerden epey geride kalmışlardır. Sonrasında ise Türk halkına uyum noktasında çeşitli sıkıntılar yaşanmış, komşularla, esnafla kısaca hayatın idamesi için bile gereken kişilerle konuşma noktasında kadınlar atılım gösterememişlerdir. Bununlar ilgili olarak katılımcı 10 “ *Türkiye’ye girdiğimiz zaman yirmi dört saat boyunca orda iki çocukla bekledim. Parmak izi aldılar ve hamileydim üçüncü çocuğa. Hastanede dil bilmediğim için sorun yaşadım. Ön yargı ve nefret ile karşılaştım. (...)* ” şeklinde yaşadığı sorunu açıklamıştır.

Katılımcı 13’te yine katılımcı 1 gibi özellikle hastanede ve sosyal hayatta dil sıkıntısı yaşadıklarını, bu yüzden dışlandıklarını ifade etmektedir: “*Sadece dil sıkıntısı. Başka bir sıkıntı yaşamadık. Komşularla ilk başta sıkıntı kuramadık. Sonradan anlaştık. Başta Ankara’da oturduk. İki buçuk sene orada iyiydik komşularla. İzmir’e geçince bambaşka bir ortamda buldum kendimi. İzmirdekiler Suriyelilere çok farklı bakıyorlar. Suriyelilere karşı ön yargı var. Bizim hakkımızda konuşuyorlar. Hastanede dil bilmediğimiz için kızıyorlardı. (...)* ”

Katılımcıların 6'sının özellikle dil bilmediğini vurguladıkları görülmektedir. Dil sorunu yaşamamanın toplumsal hayata katılamamayı da beraberinde getirdiğini ifade etmektedirler.

- **Sosyal Uyum ve Ön yargı**

Geçici Koruma altında Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin yaşadığı bir başka sorun sosyal uyumdur. Farklı bir gelenek ve kültürden gelen Suriyeliler ilk başlarda Türk gelenek ve göreneklerine, Türk kültürüne, yaşayış biçimine alışmakta zorlanmışlardır. Görüşme yapılan kadınlar Türkiye'ye ilk geldiklerinde yadırgandıklarını, kendileriyle iletişim kurulmadığını, hor görüldüklerini ifade etmişlerdir. Başka bir ülkeye uyumda problem yaşayan kadınlar ve aileleri, bu problemin yanı sıra çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını da eklemişlerdir. Türkiye'ye yerleştikten sonra Suriyeli kadınların karşılaştığı bir diğer sorun ise önyargı ve ayrımcılıktır. Türklerin Suriyelilerle ilgili önyargıları, Suriyelilerin dışlanmalarına, toplumsal kabullerinin zorlaşmasına neden olmuştur. Bununla ilgili olarak verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Ben Türkiye'ye gelmeden önce her yerim kapalıydı. Elim, yüzüm. Bizi İşid sandılar. Komşular, çevredekiler yüzünü aç bari dediler. Ben de yüzümü ve ellerimi açtım. Normal kapandım. Daha rahatladım. Komşularla ilişkilerim kuvvetlendi. Evime gelmeye başladılar, kahve içmeye başladık. Herhangi bir zorluk yaşamadım. Hastanede de Türkçe bilen komşularım yardım ediyordu.” (K10)

Katılımcı 13 ise bu durumla ilgili olarak: *“Komşularla ilk başta sıkıntı kuramadık. Sonradan anlaştık. Başta Ankara'da oturduk. İki buçuk sene orada iyiydik komşularla. İzmir'e geçince bambaşka bir ortamda buldum kendimi. İzmirdekiler Suriyelilere çok farklı bakıyorlar. Suriyelilere karşı ön yargı var. Bizim hakkımızda konuşuyorlar. Buraya dilenmek için geldiğimizi sanıyorlardı. Pazarda 3 kilo bir şey alacağım mesela şaşırıyorlar. Az almamı bekliyorlar.”* şeklinde yanıt vermiştir.

Katılımcılardan 5'i sosyal uyum noktasında oldukça sıkıntı yaşadıklarını, farklı bir kültürden gelmenin uyum sağlamak açısından zorluklar getirdiğini, bazı Türk komşuların kendileriyle ilgili kötü düşüncelere sahip olduğunu ifade etmektedirler. Bununla ilgili olarak katılımcıların sosyal uyumsuzluğunun sadece kültür farklılığından

değil; aynı zamanda dil bilmiyor oluşlarının doğal bir sonucu olarak kaynaklandığı görölmektedir. Dil bilmemek iletişimi azalmakta, iki farklı toplumun birbirlerini tanımalarına engel olmaktadır.

- **Aile İçi Şiddet**

Katılımcılar Suriye’de yaşamakta iken aile içi ilişkilerinin iyi olduğunu, Türkiye’ye geldikten sonra ise aile içi ilişkilerinin bozulduğunu ve şiddet olaylarının arttığını ifade etmektedir. Özellikle ekonomik sorunlar, başka ülkeye göç ettikten sonra yaşanan psikolojik bunalımlar, işsizlik, sağlık sorunları aile içerisindeki huzurun bozulmasına ve bazı ailelerde şiddetin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bununla ilgili olarak katılımcı 16: “(...) Eşim hastaydı. Dışarı çıkmama eşimin ailesi izin vermezdi. Büyük kaynım beni döverdi. Eşim de döverdi. Kadının kıymeti yok o ailede.”(K16) şeklinde kendisini ifade etmiştir. Bazı ailelerde kadın her zaman şiddet görmekte ve ezilmektedir. Bu durum Suriye’de iken de aynı şekildedir. Kadına değer verilmeyişin bazen göçle bir alakası bulunmamakta; kültürel kodların farklılıkları, düşük eğitim seviyeleri ve yetişme tarzlarıyla alakalı olduğu söylenebilir.

Katılımcı 18 ise: “(...) Eşimle aram kötüydü. İstemedem hamile kaldım. Hastaneye gittim aldırılmak istedim. Hastanede kimliğim olmadığı için aldırılmadım. Kocam beni hep evden kovardı. Döverdi. Üç ay kadın sığınma evinde kaldım. Kocamdan kurtulmak istedim. Çocuklarım da yanımdaydı. Üç ay sonra ablamın yanına gittim. Yirmi gün ablamda kaldım. Eşime boşanmak istiyorum dedim. Kardeşlerim bana evine geri dön, boşanamazsın dediler. Kocamda boşanmayı kabul etmedi. Eve döndüm ama aramız kötüydü. Yine dövdü beni, birkaç polis geldi. Kocam beni hortumla döverken komşular şikâyet etmiş. Polis geldi. Kızımı da dövdü kocam. Polisler geldiğinde beni görmek istediler. Kocam bana gelip “eğer bir şey dersen çocukları alırım” dedi. Ben şikâyetçi olamadım. Korktum. Polisler de gitti.” şeklinde cevap vermiştir.

Görüşülen kadınların ifadelerine göre, yaşanan aile içi şiddet durumu kadına şiddet ile başlayıp çocuklara şiddet ile devam etmektedir. Suriye’de iken eşleriyle araları bozuk olsa da herhangi bir fiziksel şiddet ile karşılaşmayan kadınlar, Türkiye’ye göç ettikten sonra fiziksel ve duygusal şiddet yaşadıklarını beyan etmektedirler. Savaş ve travmayı deneyimleyen bireyler göç deneyimi de yaşadktan sonra varılan ülkede

çeşitli psikolojik bunalımlara girebilmektedirler. Özellikle maddi sıkıntı yaşadıklarını da ifade eden bu kadınlar ve ailelerindeki erkek bireyler iş bulamama, aileyi geçindirememeye gibi durumlarla karşı karşıya kalınca farklı reaksiyonlar verebilmektedirler. Bu reaksiyonlar kimi zaman erkek bireyin tek başına bunalıma girmesi, aileye karşı ilgisiz kalması gibi olabilirken kimi zaman da eşine ve çocuklarına şiddet uygulama şeklinde olabilmektedir.

Katılımcıların 8'i aile içi ilişkilerinin bozulduğunu, fiziksel, psikolojik ve sözel şiddete maruz kaldıklarını, Suriye'de iken herhangi bir problem yaşamazlarken ya da problemlerin kabul edilebilir seviyede olduğundan bahsederken; Türkiye'ye geldikten sonra eşleriyle aralarında ciddi problemler çıktığını ifade etmektedirler. Diğer 12 kadın ise aile içi ilişkilerinin onarılmaz şekilde bozulduğundan bahsetmemektedir fakat yine de bu 12 kadın da aile içinde zaman zaman sarsıntılar yaşadıklarını, göç etmenin ve hayatlarının değişmesinin aile içerisinde krize sebep olduğunu söylemektedir.

- **Ekonomik Sorunlar**

Suriyeli kadınlar, Türkiye'ye giriş yaptıktan sonraki süreçte geçim sıkıntısı yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Eşlerinin iş bulamadıklarını, buldukları işlerde çok uzun saatler çalıştıklarını ve düşük ücret aldıklarını, aldıkları ücretin sadece ev kirası ve temel ihtiyaçlar için kullanıldığını ifade etmişlerdir. Suriye toplumunda iş hayatına katılım gösteren kadın sayısı az olduğu için çoğunlukla erkeklerden ev geçindirmesi beklenmektedir. Bu sebepten ekonomik sorunlar genel olarak erkeklerin iş bulamamasından kaynaklanmaktadır. İş bulamayan erkek, zaman zaman eşleri iş bulabildiği takdirde çalışmalarına izin vermektedir. Fakat bu çok yaygın olmamaktadır. Kadın ev içerisindeki işlerle meşgul olmaktadır. İş bulunmaması, geçim sıkıntısını doğurmaktadır.

Katılımcı 11'e göre ekonomik sıkıntı yaşamalarının sebebi şu şekildedir: *"Mesela bizim kadınlar çalışmazlar evde çocuk bakarlar. Burada kadın da erkek de eşit. Suriye'de eşit değiliz. Burada kendimi özgür hissediyorum. Suriye'de pek dışarı çıkamazdım. Hastane, çarşı buralara giderdik sadece. Ama çalışmak yok. Benim çocuklarım okulda çok zorlanıyorlar. Özel derse de yollayamıyorum. Ekonomik durumdan ötürü."* (K11)

Katılımcı 18 ise ekonomik sorunların sebebini şu şekilde açıklamıştır: “ Suriye’de daha iyiydi durumumuz. Babası çocuklara iyi bakardı. Bana vurmazdı. Burada ekonomik sıkıntılardan aile içi ilişkilerimiz bozuldu. Eşim hep çalışmazdı. Çalıştığında da bana vermezdi ailesine gönderirdi.” (K18) şeklinde cevap vermiş ve Suriye’de iken durumlarının daha iyi olduğundan bahsetmiştir.

Görüşme yapılan kadınların ifadelerine göre, Suriye’de hemen hemen hepsinin durumunu daha iyi olduğu, ekonomik güçlerinin yerinde olduğu, Suriye’nin Türkiye kadar pahalı bir ülke olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ekonomik sorunların aile içi ilişkilerin bozulmasına sebep olduğu, maddiyatın insan hayatındaki öneminin ne kadar yüksek olduğu, maddi yoksulluğun birçok sorunun tetikleyicisi olabileceği görülmüştür. Ekonomik durumla ilgili olarak sorulan soruların biri de kadınların çalışma yaşamı ile ilgilidir. Görüşme yapılan kadınların çoğunluğu, çalışmıyor olmalarını sahip oldukları kültürden kaynaklandığını ifade etmektedir.

- **Cinsel Taciz ve İstismar**

Görüşme yapılan Suriyeli kadınların yaşadıkları sorunların bir diğeri de cinsel taciz ve istismardır. Katılımcılar tacizi genellikle söylemsel olarak değil, fiziksel olarak deneyimlemişlerdir. Dokunma, sarılma yoluyla tacize uğradıklarını ifade eden kadınlar olduğu gibi cinsel istismara uğrayan bir katılımcı da bulunmaktadır.

Buna yönelik katılımcı 1: “ Eve elektrikçi gelmişti, kocam evde değildi. Geldi çamaşır makinesine baktı. Elektrikleri kapattı. Adam Türk idi. Çamaşır makinesini tamir etti. Ben bu adamı üç senedir tanıyorum aslında. Param yok sonra vereyim dedim. Bu adamdan şimdiye kadar hiç yanlışı da görmedim. Çocuklarım da evdeydi. Birden beni kucakladı. Kendimi kurtardım elinden. Adamı ittirdim kapının dışına doğru. Türk erkekler kendilerinde bu hakkı görüyorlar. Biz sahipsiz olduğumuz için böyle düşünüyorlar. Biz tüm Suriyeli kadınlar olarak bunlara katılıyoruz. Ödüm kopuyordu adamın dükkânın önünden geçerken. Kocama da söyleyemedim yoksa onu öldürürdü. Konuyu kimseye açamadım kocam duyar diye. Adam bana bir şey yapmadı sadece beni sardı.” (K1) şeklinde cinsel taciz yaşadığını ifade etmiştir.

Taciz yaşayan kadın bunu eşinden ve başka herkesten gizlemektedir çünkü anlayamayacağını düşünmektedir. Veyahut eşinin kendisini taciz eden kişiyi

öldürebileceğini düşünmekte ve bu yüzden gizlemektedir. Yabancı bir ülkede göçmen ya da mülteci kadın olmak, yerli halk tarafından Suriyeli kadınların kolay elde edilebilir olarak görülmesine yol açmaktadır.

Katılımcı 14 bununla ilgili olarak: “ İlk Urfa’ya geldik çok sorun yaşadık. Özellikle paramız olmadığı için herhangi bir kişi geliyor. Bize misafir olun diyordu. (...) İlk eşim beni hiç korumazdı. Bizi misafir eden bazı erkekler bana kötü teklifte bulundular. Bir eve gittik orda bize yemek ikram ettiler. Yemeğin içine bir şey koymuşlar biz bayıldık. Ev sahibi olan adam bana tecavüz etti. Kocam benden iki saat sonra ayıldı. Ben polise şikâyet etmek istedim. Kocam korktu edemedik.”(K14) şeklinde cinsel istismara uğradığını anlatmıştır. Fakat sorumlu olarak kimsenin tutulmadığını, eşinin kendisine destek olmaması sebebiyle de şikâyette bulunmadıklarını ifade etmiştir.

Katılımcı 20 kadından 2’si taciz ve cinsel istismar yaşamış ancak bunu şikâyet edebilecekleri herhangi bir üst mercii bulamamışlardır. Polise ihbarda bulunmak için de kendilerine yeteri kadar cesaret görememişlerdir. Kadınların eşleri de yaşanan taciz ve cinsel istismarı gizlemek ve kimseye söylememek eğiliminde olmuşlardır. Bu da Suriyeli kadınların psikolojik açıdan yıpranmalarına yol açmıştır.

Tema 2: Aile ve Gündelik Yaşamda Toplumsal Cinsiyet Algısının Etkisi

Bu çerçevede kadınlara evlilik yaşı, evlilik tarzı, sosyal hayat içerisinde kadının yeri, kadının toplumsal ve kültürel olarak zihindeki yeri ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorular toplumsal cinsiyet rollerinin özel alan ve ev içi alandaki durumunun anlaşılabilmesi içindir.

Katılımcı kadınların evlilik tarzı genel olarak dini nikah şeklindedir. Bir katılımcı hariç diğer tüm katılımcılar dini nikahla evlilik gerçekleştirmiştir. Bir katılımcının resmi ve dini nikahı mevcuttur. Katılımcıların 9’u 18 yaş altı evlilik yapmıştır. 11’i ise 18 yaş üstü evlilik yapmıştır. 18 yaş altı evlilik yapan kadınların hepsinin çocuğu bulunmaktadır ve ilk çocuklarına 18 yaş ve altında sahip olmuşlardır.

Kadınların evlilik türü ve ikinci bir eşi kabul etme durumlarına bakıldığında, 18 kadının tek eş durumunda olduğu ve asla ikinci bir eşi kabul etmeyecekleri ifade edilmiştir. Sadece 2’sinin eşinin birer eşleri daha olduğu öğrenilmiştir ve bu durumun kendi

kültürlerinde bulunduğu, herhangi bir sorun teşkil etmediği ifade edilmiştir. Suriye’de yaygın bir şekilde görülmekte olunan ikinci eş durumu görüşme yapılan 20 kadının 18’inde mevcut değildir. Bu bağlamda, kadınların ikinci eş/çoklu evlilik meselesine sıcak bakmadıkları, bunu onaylamadıkları ve sert bir dille reddettikleri anlaşılmıştır. İkinci bir eşin yuvayı dağıtacağı, aile birliğini bozacağı, kıskançlıklara sebep olacağı düşünülmektedir.

Suriye ve Türkiye’deki Gündelik Yaşamın Kadın Perspektifinden İncelenmesi

Suriyeli kadınların gündelik yaşamlarını ne şekilde yaşadıkları ile ilgili sorulmuş olan “Türkiye’deki ve Suriye’deki gündelik yaşamı kıyasladığınızda neler söyleyebilirsiniz?” sorusu ile katılımcılardan Türkiye ile Suriye’yi kıyaslamaları istenmiştir. Kadın perspektifinde göç öncesi ve sonrasında yaşamlarına dair olan değişiklikleri anlatmaları beklenmiştir.

Katılımcı 1 bununla ilgili olarak: *“Biz Suriye’de iken kadın olarak rahattık. Savaşın başlamasıyla her şey değişti. Okula gider gelirdim. Annem yemek pişirir yerdim. Akrabalarımız ziyaret ederdik. Burada cumartesi-pazar orada cuma-cumartesi tatildir. Savaştan önce her şey çok güzeldi. Suriye’de ev benim mülkümdü çalışıp almıştık. Türkiye’de ayın sonu nasıl gelecek bilmiyoruz. Erkekler işte kadınlar evdeydi Suriye’de. Eşimle gezerdik çünkü iş saatleri kısaydı. Sabah 7.30-4 gibiydi. Eşimle aramız da iyiydi. İzmir e geldik sorunlar başladı. Evde her işi ben yapardım, o maddi şeyleri karşılardı. Kadın bizde evdedir. Bölümü okusaydım da eşim çalıştırmazdı. Türkiye’de de eşim çalışmama izin vermiyordu. Ben istedim çalışmak izin vermedi. Kendi iş bulur bırakırdı, aramızdaki anlaşmazlıklar fakirlikten çıkıyordu. Ben derdim eve bak çalış. Suriyeliler şöyle düşünür kadın dışarda çalışırsa erkeğe karışır derlerdi. Türkiye’de kadın olmak daha iyi. Türklerde erkekler kadına karışmıyor. Ama Suriye’de biraz sesini yükseltirsen hadi babanın evine. Suriye’de kafama bir şeyi takmıyordum. Burada su, elektrik, masraflar... orada ne yemek yapayım diye düşünürken burada ne yiyeceğiz diye düşünüyorum.”* (K1) şeklinde bir kıyaslama yapmıştır. Suriye’de ekonomik durumlarının iyi olduğundan, eşiyile bir düzen içerisinde yaşadıklarından, aralarında anlaşmazlık olmadığından bahsetmektedir. Fakat göç ederek Türkiye’ye gelmenin kendisine ve ailesine çok zarar verdiğini, maddi sıkıntılar başladıkça ev içerisi huzurun da bozulduğunu, psikolojik olarak da çok yıprandığını ifade etmektedir. Özellikle kadın dışarda çalışmadığı için de maddi durumlarına katıda bulunamadığına dikkat çeken

K1, şu an eşiyle boşanmaları sebebiyle de çocuklarına tek başına bakmakta oldukça zorlanmaktadır. Bir kadın olarak eğitimsizliğin ve yalnızlığın zorluğunu yaşadığı görülmektedir.

Katılımcı 4 ise buna yönelik: *“Benzerlikler var ama burada daha özgürüm. Daha ilerlemiş bir hayat var burada. Burada tek eşlilik var ama Suriye’de 4 eş var. Burada kadın hakları korunuyor. Suriye’de erkek okur, erkek çalışır, erkek konuşur. Orada kadınlar konuşamaz. Burada biz de Türkler gibi her şeyi yapıyoruz. Benim açımdan çok şey değişti. Suriye’de kadınlar sokakta sigara içemez, eşi onu öldürebilir bazı kadınlar açıldı mesela Türkiye’de. Suriye’de istemediği halde kapananlar da vardı tabii. Bazen akraba bazen aile bazen koca için kapanılırdı. Aile içi ilişkilerimiz aynı ama eşim güzel kadınlara bakmaya başladı. Bir tek benim eşim değil tüm Suriyeli erkekler. Eşim annesi hasta olduğu için gitti Suriye’ye. Meslek ve iş hayatımda değişiklik olmadı zaten ev hanımıydım. Ama Türkiye’de bir dernekte kursa gitmeye başladım. Türkçe kursuydu bu. Sonra kızım motor çarptı. İki ay yattı gidemedim.”* şeklinde aradaki farklılıkları açıklamıştır.

Buna göre, Türkiye’de kadınların daha özgür olduklarından, Türkler gibi yaşamaya başladıklarından, Suriye’de iken kadının söz hakkı bile yokken Türkiye’de konuşmaktan çekinmediklerinden, istemeden baş örtüsü takmak zorunda olanların Türkiye’de baş örtülerini çıkardıklarından bahsedilmektedir. Suriye’de olmak zorunda oldukları “kadın” rolünden çıktıkları, kendi irade ve benliklerine göre daha çok yaşayabildikleri öğrenilmiştir.

Gündelik yaşam kıyaslamasına verilen cevaplara göre, Suriye’de kadınlar daha çok ev içerisinde bulunmaktadır. Erkeğin dışarıda çalışan ve bu yüzden sözü dinlenen kişi olduğu belirtilmektedir. Katılımcıların tamamına yakını Suriye’de maddi durumlarının daha iyi olduğundan bahsetmektedirler. Erkek bireylerin işleri iyi olduğu takdirde kadınlar çalışmadıklarını, buna gerek kalmadığını, eşlerinin kazançlarının geçimlerine oldukça yettiğini ifade etmektedirler. Ancak Türkiye’ye geldikten sonra maddi açıdan büyük bir yıkım yaşadıkları, Suriye’de sabah 8 akşam 6’ya kadar çalışmalarının iyi bir hayat yaşamaları için yeterli olduğunu, Türkiye’de ise gece geç saatlere kadar eşlerinin çalışmak durumunda kaldıklarını, Suriye’de iken yiyecek, içecek bulmak ve barınmak

açısından herhangi bir problemlerinin olmadığını, Türkiye’de “Bugün yiyecek bir şey bulacak mıyız?” korkusu yaşadıklarını söylemektedirler.

Katılımcıların değiştini ifade ettiği bir diğer mesele ise aile içi ilişkiler ve eşler arası diyalogtur. Verilen cevaplara göre, Suriye’de araları kötü olan eşler varsa bile bu bir şekilde tolere edilebilmektedir fakat göçün etkisi ile birlikte maddi durumdaki yetersizlikler, göç travması gibi sorunlar eşlerin aralarının bozulmasına, aile içerisinde şiddete sebep olmuştur. Kadınlardan bazıları eşlerinin kendilerini aldattığını, başka kadınlara karşı ilgilerinin arttığını ifade etmektedir. Türkiye’ye geldikten sonra boşanmaların oldukça arttığı kadınların Suriye’deki ve Türkiye’deki medeni durum farklılığından anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken bir diğer nokta ise kadınların boşanma hususunda Suriye’de gibi çekimser ya da pasif kalmıyor oluşlarıdır. Mülakata katılan kadınların 9’u boşanmış-bekardır.

Tema 3: Suriyeli Kadınların Sorunlarını Çözmede Sosyal Hizmetin Rolü

Bu kısımda Suriyeli kadınların sosyal hizmet merkezlerinden aldıkları hizmetlerin içeriği, niteliği ve faydalı olma durumu hakkında bilgi edinilmek istenmiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet merkezleri ile ilgili düşünceleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sebebiyle yaşanan sorunların çözümünde sosyal hizmet merkezlerinin etkisinin ne olduğu öğrenilmek istenmiştir.

Sosyal hizmet merkezine başvuruda bulunan kadınların 18’i sosyo-ekonomik destek hizmeti aldığını, 4’ü ekonomik desteğe ek olarak danışmanlık desteği aldığını, 2’si sadece eğitimlere katıldığını, 5’i hem ekonomik destek aldığını hem de eğitimlere katıldığını ifade etmiştir. Katılımcıların sosyal hizmet merkezine başvurma sebepleri ise; eşlerinin kendilerini terk etmesi, bunun sonucunda iş yaşamına katılmayan kadınların çok sayıda çocuğa sahip oldukları için çocuklarına tek başlarına bakamamaları, eşleri bulunan kadınların da eşlerinin izin vermemeleri sebebiyle çalışmamaları, herhangi bir zanaat ve beceri sahibi olmadıkları için de iş bulamamalarıdır. Kadınların sosyal hizmet merkezlerine başvurma sebepleri genel olarak bu iki sebep çerçevesinde şekillenmektedir. Kadınlar toplumsal hayattan dışlanan ve ev dışındaki yaşama uyum sağlayamayan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çaresizlik de onları maddi destek ya da psikolojik destek almak için sosyal hizmet merkezlerinden hizmet almaya itmektedir.

Katılımcılara sosyal hizmet merkezlerinden ve sosyal hizmet uzmanlarından aldıkları hizmeti değerlendirmeleri istendiğinde katılımcı 1 şu şekilde cevap vermiştir: “*Davranışları çok iyi. Bana güven verdiler. Dinlediler. İyilikle muamele ettiler ama ekonomik problemlerimiz tam olarak çözümedi. Sadece eskiye göre alım gücümüz arttı.*” (K1)

Buna göre her ne kadar maddi destek alınsa dahi alım güçlerinin Suriye’deki gibi olmadığından, maddi desteğin sadece temel ihtiyaçlar için yeterli olduğundan bahsetmektedir. Bazı katılımcılar için ise maddi destek alıyor olmak problemlerinin birçoğunu çözmüş durumdadır. Bununla ilgili olarak sırasıyla Katılımcı 2 ve Katılımcı 3 benzer konuşmuşlardır: “*Bana kardeşlerimden daha iyi davrandılar. Kiramı, masraflarımı ödeyebiliyorum. Hem ruhsal hem ekonomik olarak iyileştik.*” Katılımcı 3 ise, “*Yeterli görüyorum. Ekonomik sıkıntılarım vardı. Çözüldü. Çok nazik davrandılar, kibardılar. Başka sıkıntım yoktu zaten.*” şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların sadece 1’i haricinde tüm katılımcılar verilen hizmetten memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Bir başka katılımcı ise memnuniyetini şu sözlerle ifade etmiştir: “*Bana çok yardımcı oldular. Daha ekonomik yardım olmadan bile okul durumuna yardım ettiler çocuklarımın. Hastaneden randevu almama yardımcı oldular. Korkma biz burdayız dediler. Önceden çocuklarım çalışıyordu onları çalıştırma dediler. Tekrar okula yazdırdım. Bu maaş bize çok yardım etti. Çocuklarıma harçlık vermeye başladım. Canlarının çektiğini alabildiler. Benden daha fazla çocuklarıma yardım ettiler ilgilendiler. Manevi olarak çok iyileştim. Çocuk kıymetli burada.*” Bir başka katılımcı ise memnuniyetini: “*Çok iyi. Çok yumuşak kibar davranıyorlar. Evin durumu çok kötüydü. Benim evime geldiler. Beni küçümsemediler. Bunu hissettirmediler.*” (K14) şeklinde belirtmiştir.

Hizmeti yetersiz bulan bir katılımcı ise bunu şu şekilde ifade etmiştir: “*Çok yeterli görmüyorum çünkü ilk başta geri çevirdiler beni. Eşimin olmadığını ispatlamamı istediler ama buna ait bir şeyim yoktu. Sonradan yardımcı oldular. Sahte kâğıt mı getirseydim? Dernekteki kişi olmasaydı bu yardımı alamayacaktım. O bana yardımcı oldu. O görüştü burayla.*” (K4) Kişinin bu şekilde cevap vermesinin sebebi ise prosedür gereği beklenenlerin kendisini sıkıntıya ve zora sokmasıdır. Kişiden istenen belgeler,

sosyoekonomik destek hizmeti sunabilmek için gerekli kriterlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların sosyal hizmet merkezlerinden aldıkları hizmetten genellikle (19'u) memnun oldukları verdikleri cevaplardan g r lmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının özellikle bireylerin sosyal işlevselliklerini yeniden kazanmalarını sağlayacak çalışmalar yaptıkları, kriz yaşadıkları anda müdahale ederek kişileri içerinde buldukları dezavantajlı durumdan uzaklaştırdıkları kişilerin değerlendirmeleri ve periyodik takipleri sonucunda g r lmektedir.

Katılımcıların sosyal hizmet merkezine başvurma sebepleri; eşlerinin kendilerini terk etmesi, iş yaşamına katılmayan kadınların çok sayıda çocuğa sahip oldukları için çocuklarına tek başlarına bakamamaları, eşleri bulunan kadınların da eşlerinin izin vermemeleri sebebiyle çalışmamaları, herhangi bir zanaat ve beceri sahibi olmadıkları için de iş bulamamalarıdır.

Kadınlar, toplumsal hayattan dışlanan ve ev dışındaki yaşama uyum sağlayamayan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aresizlik de onları maddi destek ya da psikolojik destek almak için sosyal hizmet merkezlerinden hizmet almaya itmektedir. Kadınların çoğunluğu sosyal hizmet merkezlerinden memnun olduklarından, herhangi bir sorun karşısında kendilerine oldukça yardımcı olunduğundan bahsetmektedir.

TARTIşMA VE SONUÇ

Yapılan bu çalışma toplumsal cinsiyet rollerinin g  sürecinde yaşadığı değişimleri Suriyeli kadınlar özelinde analiz eden bir araştırmadır. Araştırma sonuçlarına göre, savaş süreci toplumsal cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesi etkilemiş bulunmaktadır. Kadınlar Suriye'deki gündelik hayatın akışı içerisinde geleneksel iş bölümünde daha dezavantajlıyken g  ve sonrasında olağanüstü koşulları nedeniyle kültürel beklentilerin dışında sorumluluklar almak zorunda kalmışlardır. Türkiye'ye geldikten sonra Türk kültüründeki toplumsal cinsiyet kalıplarıyla Suriye toplumunun cinsiyet kalıpları arasında çatışma yaşanmıştır. Bu bağlamda kadınların tam bir geçiş dönemi ve rol karmaşası yaşadıkları söylenbilir. Bununla birlikte Türkiye'deki toplumsal cinsiyet rollerinin kadın için avantajlar sađladığıнын fark edilmesiyle bu çerçevede yeniden bir rol tanımlama sürecine girdikleri de g r lmektedir. Erkekler ise genellikle

geleneksel yapıyı devam ettirme eğilimindedirler. Bu çatışmalar ve sorunlarda da kadınların dezavantajlı olduğu görülmektedir.

Kadınlar göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası olmak üzere her üç aşamada da toplumun bireylere atfettiği kadınlık ve erkeklik rollerini sergilemek zorunda kalmışlardır. Göç esnası ve sonrasında yaşanan belli başlı göçmen problemleri bu toplumsal cinsiyet rollerinin değişimine sebep olmuştur. Evde duran kadının dışarı çıkması, çalışmayan kadının iş hayatına katılmak zorunda kalması, göç kararı alamayan kadının yaşanan zorluklar sebebiyle buna tek seferde karar verebilmesi, baskılanan kadının eşinden boşanabilmek için hukuki süreç başlatabilmesi, kız çocuklarını erkenden evlendiren bir kültüre sahip olunmasına rağmen kızların okutuluyor olması gibi sonuçların hepsi toplumsal cinsiyete dayalı algılamaların ve rollerin değişimine işaret etmektedir.

Toplumların birçoğunda deneyimlenen bu roller, Suriyeli kadınların hayatlarını daha fazla etkilemektedir. Bu rollerin değişimi ise göç yoluna çıkılma kararıyla birlikte başlamıştır. Özellikle göç kararı alırken kadınların da erkekler kadar söz sahibi olduğu, göç yolunda kadın olmaktan dolayı özellikle büyük bir sorun yaşanmadığı katılımcıların cevaplarından anlaşılmaktadır. Bu da kadının göç yolunda “kadın” olmasından dolayı sürekli olarak sorun yaşadığı genellemesini Suriyeli kadın özelinde çürütmektedir.

Göç etmeden önceki yaşam biçimi ile Türkiye’deki yaşam biçimi kıyaslandığında ise yine toplumsal cinsiyet rollerinin değiştiği görülmektedir. Fakat bunun yanı sıra hiç değişmeyen roller ve sorumluluklar da vardır. Değişen roller genellikle ekonomik sorunlar sebebiyle kadının çalışmak zorunda kalması, ev içerisinde yaşamaya alışan kadınların dışarıya çıkmaya başlaması gibi kadınların sosyal hayattan itildiği kısımlardır. Değişmeyen roller ise kadının ev içi sorumlulukları, çocuk bakmak ve yemek yapmak gibi eskiden beri kadınlara atfedilmiş olan rollerdir.

Sonuç olarak denilebilir ki kadınlar toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili birçok alanda dezavantajlı konumdadırlar fakat savaş, iç kriz gibi insan hayatını derinden etkileyecek bir durumda roller değişebilmektedir. Literatürde kadının göç sürecinde erkek tarafından göçe sürüklendiği belirtilmektedir. Ancak Suriye Savaşı’nda kadını sürüklenen olarak değil, göç sürecinde karar merci pozisyonda görmekteyiz. Bu noktada da toplumsal cinsiyetin kadına atfetmiş olduğu rollerin hiçbir öneminin kalmadığı söylenebilir. Önemli olan göç esnası ve sonrasında yaşanan her olaydan sağ çıkabilmektir.

Göç deneyimi başlı başına zor ve köklü değişiklikler yaşatan bir olgudur. Tüm göç süreci boyunca yaşanan her travma ve olay kişilerin zihninde, duyu dünyasında ve yaşayışında birtakım değişiklikler ve problemler meydana getirmektedir. Bu problemler neticesinde aile bütünlüğünü korumak amacıyla sosyal hizmetlere danışanlar da genellikle kadınlar olmaktadır.

Sosyal hizmet disiplini müracaatçıların hayatlarına yakından müdahale eden, kişilerin ekonomik, psikolojik ve ruhsal açıdan güçlenmelerini sağlayan bir meslektir. Sosyal hizmet merkezinden hizmet alan kadınların sosyo-ekonomik destek hizmeti aldıkları, ekonomik desteğe ek olarak danışmanlık desteği aldıkları ya da eğitimlere katıldıkları görölmektedir. Kadınlar merkeze genellikle maddi yetersizlikler sebebiyle başvurmaktadır. Bunun yanı sıra merkeze gelen kadınların eğitim ve danışmanlık hizmetlerinden yararlandıkları ifade edilmektedir. Maddi yetersizliğin yol açmış olduğu aile içi problemler ve psikolojik sıkıntıların çözümü için kadınlar, gerektiği noktalarda da kadınlar ve eşleri eğitim programlarına ve danışmanlık hizmetlerine dahil edilmiştir. Bu da travma yaşamış ve zorunlu olarak ölkemize göç etmiş Suriyeli kadınların içinde buldukları dezavantajlı durumdan kurtulmaları açısından sosyal hizmetin önemini vurgulamaktadır. Kadın göçmen ve mülteci gruplarla çalışılırken kadınların hassasiyetlerine duyarlı bir şekilde çalışmak, aileleri ve çocukları ile yaşadıkları sorunları çözmeleri için self-determinasyon haklarını da gözeterek çalışmalar yapmak, Suriyeli kadınları topluma uyumlu hale getirmek, kaybettikleri sosyal işlevselliklerini geri kazanabilmelerini sağlamak, ulaşamadıkları kaynaklarla birleştirerek iyilik hallerini artırmak sosyal hizmetin önemli işlevleri olarak görülebilir. Sosyal hizmet uzmanları kadınların güçlenmesi hususunda özellikle, mikrodan makroya değişikliklerin yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunlar, alanda uzmanlaşmış sivil toplum kuruluşlarının konuya dahil edilmesi, düzenli danışmanlık ağlarının oluşturulması, farklı kültürlerin bir araya getirilerek toplantılar yapılması, mülteci kadınların dernekleşmesi, aktif iş hayatına katılım, Türkçe kurslarının yaygınlaştırılması gibi değişikliklerdir (Tekindal ve Attepe- Özden, 2016, s. 1472-1481).

Sosyal hizmetin önemli işlevlerinin yanı sıra Suriyeli danışanlarla çalışılırken benimsenmesi gereken bazı yaklaşımlar bulunmaktadır. Özellikle bu bağlamda Suriyelilerin farklı bir milletten, coğrafyadan geldiğinin farkında olunması yapılacak sosyal hizmet uygulamalarının etkililiği için önemlidir. Sosyal hizmet uzmanlarının hak temelli yaklaşım ile danışanlarla bağlantı kurması ilk dikkat edilmesi gereken nokta olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanı, Suriyeli kadınlar özelinde güçlendirme, ekolojik

yaklaşım ve baskı karşıtı yaklaşımları benimseyerek çalışmalar yapmalıdır. Çünkü bu yaklaşımlar içeriği gereği özgürleştiricidir. Ekolojik yaklaşım ile çalışan bir sosyal hizmet uzmanı; birey, aile, grup veya toplulukların politik, kültürel ve sosyal çevreleri arasındaki etkileşimlerine odaklanmaktadır. Bu açıdan bireylerle ailelerle veya gruplarla yapılacak olan çalışmalarda ekosistem yaklaşımı önem kazanmaktadır (Teater, 2015, s. 36). Sonrasında ise güçlendirme ve baskı karşıtı uygulamalar ile kişilerin içinde buldukları dezavantajdan kurtarılmaları hedeflenmelidir.

Güçler perspektifi ile çalışan bir uygulamacı kişilerin kültürel değerlerine göre değerlendirme yapmakta ve müracaatçının yaşam biçimi, gelmiş olduğu yaşa kadar deneyimledikleri, alışkanlıklarını önemsemektedir. Müracaatçıların dini ve kültürel açıdan güçlü oldukları noktalara eğilmek, kendi manevi dünyalarında güçlü olduklarının farkına varılması zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olacaktır. Bununla birlikte kadınların ezilmişlikleri ve dışlanmışlıklarını bertaraf etmek için baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması benimsenmelidir. Baskı karşıtı sosyal hizmet, sosyal adalet ilkesi temelinde, bireylerin özgürleşmesini hedefler ve ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet, toplumsal sınıf, yaş, engel durumu gibi toplumsal ayrımlara yol açabilecek tüm baskı ve sömürü biçimlerine karşı durur (Güldalı, 2018, s. 230).

Tüm baskılanma biçimlerine karşı kadınların dik durabilmesi için kadının ilk olarak toplumsal hayatta var olabilmesi gereklidir. Göç etmiş kadınlar için sosyal uyum ve dil öğrenme noktasında çalışmalar yapılması bu bağlamda çok önemlidir. Dil bilmemek, kadınların dış dünyayla tüm iletişimini sınırlamaktadır. Kadın, bir birey olarak özgün ve biricik olduğunun bilincine vardırılmalı, değersizlik duygusundan kurtarılmalıdır. Suriyeli kadınların birçoğunda kendi benliklerinden vazgeçmişlik ve tükenmişlik görülmektedir. Bu da hem kendisi hem de bakmakla yükümlü olduğu çocukları için zararlıdır. Dolayısıyla, sosyal hizmet merkezleriyle temasa geçmiş ve hizmete ihtiyaç duyduğu tespit edilmiş kadınlar için ilk etapta "kendine yardım" oturumları yapılması önerilebilir. Bir birey kendisine yetemediğinde bir başkasına yardımcı olamaz. Bu nedenle, kadın öncelikle kendinin potansiyelinin farkında varmalıdır.

Toplumsal cinsiyet anlaşılması zor ve karmaşık bir olgudur. Düşünüldüğünde akla ilk gelen kadın ve erkek eşitsizliği gibi görünse de esasında derininde çok fazlası bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet toplumların kültür, gelenek, etnisite, yaşayış biçimi gibi birçok unsurdan beslenir. Her toplumda bu normlar aynı derecede insan hayatına etki etmez. Orta Doğu ve Orta Doğu'ya yakın ülkelerde ataerkillik ve toplumsal cinsiyete dayalı rol paylaşımları daha çok görülmektedir. Bu da kadınların hayatlarını

sınırlandıran algılamalara ve tutumlara neden olmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rol eşitsizliği ile ilgili aileler bilinçlendirilmeli, verilen eğitimler sadece birer eğitim olarak kalmamalı, ailelerin takibi de yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, A. (2002). Mülteci Kadınlar ve Sığınmacı Kadınlar. *Toplum ve Hukuk Dergisi.*, 2(4), 75-83.
- Altıntaş, S. (2014, Ekim). Davetsiz Misafirler: Türkiye'deki Mültecilerin Maduniyet Görünümleri. *İdealkent*(14), 252-276.
- Bora, A. (2012). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*. İstanbul.
- Buz, S. (2006). Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı*. Ankara.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-230.
- Güldalı, O. (2018). Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet: Modern Dünya-Sistemi Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 228-244.
- IOM-Un Migration. (2020). *World Migration Report*. Switzerland. www.iom.int/wmr adresinden alındı.
- İGGM. (2020, Ocak). Geçici Koruma Statüsü. *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı.
- Marshall, G. (2012). *Sosyoloji Sözlüğü* (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.
- Koçak, A., & Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk İletişim*, 4(3), 21-28.

- Köroğlu, M., Ak, M., & Hatipoğlu, E. (2015). İnsan Onuru ve Sosyal Hizmet. *İnsan Değer ve Onurunu Yüceltmek Bildiri Özetleri* (s. 55-56). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü.
- Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Orsam. (2013). *Suriye iç savaşı, Küresel Aktörler ve Kosova Modeli*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. Ankara.
- Şeker, D., & Uçan, G. (2016, Mart). Göç Sürecinde Kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 199-214.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*. (A. İ. Çoban, Dü.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Zengin, O., & Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.